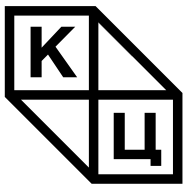

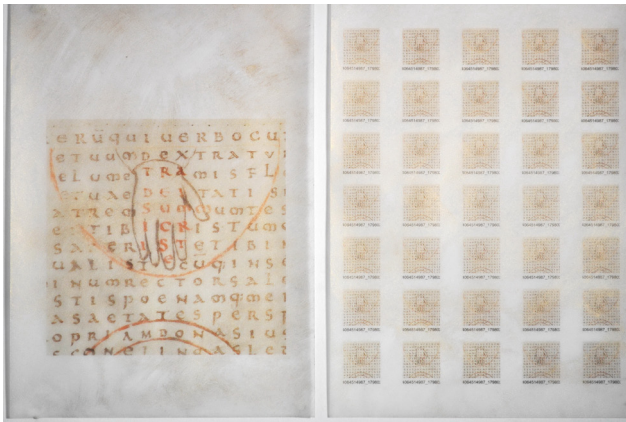

ЛОГОС · ВРЕМЕ ЈЕ ДОСТУПНО

КУЛТУРНИ ЦЕНТАР НОВОГ САДА
NOVI SAD MŰVELŐDÉSI KÖZPONT
KULTŰRNE STREDISKO NOVI SAD
КУЛТУРНИ ЦЕНТАР НОВИ САД

Л И К О В Н И
С А Л О Н
26. 9. - 09. 10. 2016.
Љ И Љ А Н А
Б У Р С А Ћ

СЛОВНОСТ

Помози господи, поспешни сввршити сие дело;
грешни днак Стефан.¹

На питање ко је и зашто постоји, уметница Љиљана Бурсаћ, једном приликом, одговорила је: ... и вид и привид ... једино је у пределу Светлости могуће откривати, а бити невидљив... Она не жели да личност аутора буде примарна у њеном стваралаштву, чиме је ближа средњовековној, него савременој улози уметника. Љиљана Бурсаћ кроз дела испољава своје емотивно и духовно стање, али она у том процесу не само да не мисли на себе, већ се у великој мери сопства одриче. Она је посредник, и у стваралачком процесу превазилази лично, ради вишег добра.

И здравље је, и злато, сасвим једнолико по свом изгледу и саставу, па га људи чувају и прикупљају. Нека тако буде и са сазнањем; ништа мање нам није потребније од злата и здравља.¹¹

Попут Анри Мишоа, уметница користи већ постојеће или сопствене калиграфске симболе, за изражавање емоција. Ипак, за разлику од њега, код кога је спонтани емоционални склоп примаран и заснован на искључењу свести, код Љиљане је стваралачки процес на вишем нивоу, јер он превазилази личност уметника. Он је медитативан и молитвен: стваралачки ритам усклађује се са дисањем, које мора бити прилагођено теми, техници, формату... Свака стваралачка молитва захтева одговарајући ритам који уметник мора да осети, јер се само тако може препустити музици тишине и прећи у више сфере.

У калиграфији, као и у многим уметничким занатима, ритмичка репетитивност патерна је најзначајнија одлика. Љиљана Бурсаћ транспоновала је такав приступ у два нова рада. Прво дело се састоји из само два елемента: патерна руже и слова у стилу Баухауса, а њиховом алтернацијом и репетитивношћу уметница је створила врло комплексно дело. Патерни ружиног цвета, наизглед идентични, рађени су по истој схеми, али слободном руком, те је сваки од њих дело за себе. Ипак, репетитивност је саставни део њиховог креативног процеса, за који уметница пролази кроз више припремних фаза. Како би елементи били наизглед идентични, они се морају изводити по шаблону који захтева увек исти покрет, удисај и издисај. Тако је сам „чин стварања постао уметничко дело по себи“¹¹¹¹ истовремено и поменути молитвени, медитативни процес, односно стање духа.

Посебну димензију у овим делима уметница је постигла наношењем танког, каткад једва

видљивог златног слоја, који поред тродимензионалности одаје и утисак холограма: природним кретањем дневне светлости и увођењем вештачког осветљења, покрећу се појединачни елементи, као и дело у целини.

Друго дело, настало у сарадњи са уметником суптилног сензибилитета, Дејаном Богојевићем, такође је пример ритмичке репетитивности. У овом случају, вршена је репетитивност на два начина: понављањем штампане фотографије, која одржава ритмичност целокупног дела и понављањем основног мотива десне шаке у гесту благослова у форми контакт копије (употребом форме контакт копије уметница ствара спону и са областима фотографије и филма које су светлописне дисциплине). Као основу за гест благослова коришћена су два предлошка: цртачка вежба непознатог уметника у оквиру једног старог рукописа који се чува у библиотеци у Ватикану и дело Дејана Богојевића. Гест благосиљања поседује двоструко значење: без благослова духовног лица слика не може постати иконом и сам чин благосиљања у себи носи основну тему изложбе - словност. Приликом давања благослова, чини се гест десном шаком, тако да се приказују слова **Ї** **Ѓ** **Х** **Ѓ**, односно Христогограм (кажи прст је усправан, чинећи слово **I**, средњи прст се савија у полукруг, чинећи слово **Ѓ**; домали прст се укршта са палцем, чинећи слово **X**, и на крају се и мали прст савија полукружно чинећи још једно слово **Ѓ**).^{IV}

Љиљана Бурсаћ прави споне између прошлости и садашњости, константно разматрајући времена која долазе. Она тражи свевременост и савременост у старим рукописима, погледима и техникама и транспонује их у садашњи свет. У том процесу не само да штити аутентичност дела, већ им додаје нове димензије. Папирним или пергаментним подлогама она одриче тежину штампањем на паусу, графофолијама или презентовањем истих у апстрактном виду кроз интернет линкове на екрану. На материјализованим рукописима уметница суптилно интервенише, оплемењујући их децентним мотивима, најчешће у златном пигменту. Јер злато због рефлектујућих одлика прикрива своју конкретност. Оно је светлост, али само кад светлости има. Други доминантан материјал је транспарентни клирит/плексиглас који објекте штити дајући им привид ауреоле. Некада су то клиритне корице или, пак целе кутије у којима се репринти рукописа или новинских/блог приказа чувају за будуће генерације.

Тако заштићени, они су својеврсни објекти, који, при томе, не губе своју основну намену – доступност читаоцу. Осим тога, уметница упакованим делима не одриче проток времена и пролазност: поступком штампања одабраних рукописа, својим суптилним интервенцијама златном бојом, она их поново уводи у свет употребних предмета. Одабиром материјала попут клирита или плексигласа, који временом добијају светло-жуту боју, Љиљана Бурсаћ

прави алузију на древну јапанску филозофију и њихове рестаураторске технике које величају пролазност. Уметници најдража од њих је **Kintsugi/ Kintsukuroi** техника поправљања златом којом се поломљеним/оштећеним предметима враћа употребна вредност. Сва оштећења (која се сматрају делом историје једног артефакта) испуњавају се златом и тиме се не само враћају у живот, већ се стари предмети уздижу у нове сфере постојања. Овим поступком, оштећења се не прикривају, већ истичу, јер је савршеност и јединственост управо у несавршености. Према јапанској **wabi/sabi** филозофији: ништа није трајно, ништа није довршено, ништа није савршено. **Wabi** је оплемењеност у рустичности и несавршености, док је **sabi** лепота пропадљивости/пролазности, која се огледа у патини, оштећењима и поправкама истих. Лепота пропадљивости изражена је кроз естетику **mono no aware**, која је **pathos**(и искуство и патња) свих ствари.

Сликара као узвишени посредник, сликајући савршену земаљску лепоту наговештава „крајњи, највиши степен лепоте, оне сублимне лепоте...“, јер је она крајњи узрок свега“.^V У Византији, уметничко дело није било крајњи циљ, већ медијум који нас оспособљава за *виђење*. Тако је посматрач имао узвишенију улогу од уметника, јер је виђење било сматрано *крајњим открићем*, највишим степеном естетичке активности: посматрање духовним (душевним) очима. Посредничка улога уметнице одвија се на више нивоа. Она нас подсећа на вредност и доступност сазнања, на важност материјалне и духовне лепоте, и најважније од свега, позива нас да будемо будни и кадри да све то уочимо. Зато ова изложба Љиљане Бурсаћ носи назив **`Време је доступно`** и она је трећа по реду из циклуса *Logos Incription/Уписани Логос*.^{VI}

Πιστις и πιστῆσις многогрѣш'наа рѣчко добраа и слач'каа словеса, дон'деже не постигнѣ'те сьмръты кон'ць.

I Љ.Стојановић, Стари српски записи и натписи, књ. II, САН, Београд 1952, бр.4195, 407 (запис у рукопису Н.Б. бр.205. – Љ.Стојановић, *Каталог Народне библиотеке*, 83).

II М. Панић-Суреп, “Кад су живи завидели мртвима”, Просвета, Ниш, 1988, 77.

III Љ.Миљковић, у: *Љиљана Бурсаћ, Мост светлости*, (каталог), Београд 2001.

IV Христорограм, као монограм или комбинација слова, добијен је скраћењем имена Исус Христос. Узимањем првог и последњег слово сваке речи: ΙΗΣΟΥΣΧΡΙΣΤΟΣ, добија се ΙΣΧΣ. У средњем веку било је уобичајено да се уместо класичног облика „Σ“, у скраћеници имена Исус Христос (ΙC ΧC са дијакритичким знаковима) користи полумесечаста форма слова „C“, те се заменом добија ΙC ΧC.

V С. Радојчић, *Облик и мисао у старом српском сликарству*, у: Узори и дела старих српских уметника, СКЗ, Београд, 1975, 255-256.

Прва је представљена у Подгорици (2013), друга у Израелу (2015/2016), трећа у Новом Саду (2016), четврта ће бити у Београду (2016).

VI Запис пише у рукопису XIV века (октоих) Ак. Биб. бр. 355, у: Стари српски записи и натписи, фототипска издања књ.б. (сакупио и средио Љ.Стојановић), Београд, 1988, 2, 9333.

LETTERING

Помози господи, поспѣши съврѣшити сие дѣло;
грѣшніи днакъ Стефан!¹

In answering the query who she is and why she exists, on one occasion the artist Ljiljana Bursać answered in this manner: "...both impression and illusion... it is only in the domain of Light that it is possible to discover but remain unseen..." Moreover, she has no wish to place the author's personality as the primary factor in her creativity, which is why she is more of a medieval rather than a present-day artist. Ljiljana Bursać expresses her emotional and spiritual state through her artwork, and in that process she not only fails to consider her own self, but in fact, to a large extent she rejects her selfhood. She is the mediator, and in the process of creativity she for sakes the personal for the higher good.

Health, like gold, is wholly uniform in its appearance and composition, and thus people safeguard and hoard it. Let it be the same case with knowledge; we need it no less than gold and health. ¹¹

Like Henri Michaux, the artist uses already existing symbols or her personal calligraphy signs to articulate emotions. However, unlike Michaux, for whom the spontaneous emotional approach is primary and based on disconnecting awareness, with Ms Bursać the creativity process is on a higher level, as it exceeds the personality of the artist. It is meditative and invocational: the rhythm of creativity is in sync with breathing, which must be adapted to the theme, the technique, the format. Each artistic invocation demands an appropriate rhythm which must be sensed by the artist, as this is the only way to surrender to the music of silence and ascend to higher spheres.

In calligraphy, as in many artistic crafts, the rhythmical repetitiveness of the pattern is the most significant feature. Ljiljana Bursać transports such an approach into two new works of art. The first work consists of only two elements: the pattern of a rose and a letter in the Bauhaus style, and with its alternating and repetitiveness the artist creates an immensely involved work of art. The rose flower patterns, seemingly identical, are carried out in line with the same scheme but in a freehand manner, so that every artwork is a work in itself. Nevertheless, repetitiveness is an integral part of the creative process, which in turn consists of several preparatory stages. In order for the elements to be seemingly identical, they must be carried out according to a template which always demands the same movement, an inhaling and an exhaling. Thus the very "act of creation has become a work of art in itself," ¹¹¹ at the same time also an invocational, meditative process,

that is, a spiritual state.

The artist has attained a special dimension in her works by applying a thin, sometimes barely visible golden sheen, which along with three-dimensionality also gives the impression of a hologram: by the natural movement of daylight and by introducing artificial light, certain elements are in motion, as well as the work in its entirety.

The second work, occurring in cooperation with an artist of a subtle sensibility, Dejan Bogojević, is also an example of rhythmic repetitiveness. In that sense, repetitiveness was performed in two ways: by repeating a printed photograph, which maintains the rhythmicity of the entire work and by replicating the basic motif of the right hand gesture of blessing in the form of a contact copy (by using this form, the artist links the areas of photography and film which are disciplines of light). Two templates were used for the foundation of the blessing gesture: a drawing exercise by an unknown author from an old manuscript preserved in the Vatican library and the work of Dejan Bogojević. The blessing gesture has a double meaning: without the blessing of a priest an image cannot become an icon and the very act of blessing involves the basic theme of the exhibition – lettering. During the blessing, a gesture is made with the right hand, so that the letters of **IG XG** appear, that is, a Christogram (the forefinger points straight and forms the letter **I**, the middle finger bends in a half-circle, making the letter **G**; the ring finger and the thumb are brought together to form the letter **X**, and at the end the pinkie finger is bent to make another letter **G**).^{IV}

Ljiljana Bursać links the past and the present, constantly considering the times which are approaching. She seeks universality and modernity in old manuscripts, stances and techniques and transports them to today's world. In that process, she not only protects the authenticity of the works, she also attaches new dimensions to them. With paper or parchment templates, she renounces the weight of printing on vellum, transparencies or presenting them in an abstract way via internet links on a screen. The artist intervenes subtly on materialized manuscripts, ennobling them with unsullied motifs, most often in gold parchment. For, gold due to its reflecting features, hides its solidity. It is light itself but only when there is light. Another dominant material is transparent plexiglass which protects objects by giving the illusion of an aureole. On occasion, these are plexiglass covers or entire boxes which preserve the reprints of manuscripts or newspaper/blog reviews for future generations.

Thus protected, they are specific objects which do not lose their basic purpose – accessibility to the reader. Also, the artist does not relinquish the flow of time and transience to the bundled works: with the process of publishing chosen manuscripts and her subtle gold interventions, she once more brings them into the world of used objects. With a selection of materials such as plexiglass which with time acquires a light golden color, Ms Bursać alludes to ancient Japanese philosophy and Japanese restoration techniques which celebrate transience. The artist is most fond of the Kintsugi/ Kintsukuroi technique of repairing with gold which gives broken/flawed objects their use value. All cracks (which are

considered a part of the artifact's history) are filled with gold seams and thus the old objects are not only restored to life, but also elevated to new spheres. With this technique, imperfections are not covered up but emphasized, as it is in imperfection where perfection and uniqueness can be found. According to the Japanese wabi/sabi philosophy: nothing is permanent, nothing is completed, nothing is perfect. Wabi is nobility of rusticity and imperfection, while sabi is the beauty of decay/transience which is evidenced in its patina and wear, and in all visible repairs. The beauty of decay is related to the esthetics of mono no aware, which is pathos (experience and suffering) for all things outside oneself.

The artist as an exalted mediator, depicting faultless earthly beauty intimates "an ultimate, highest degree of beauty, that sublime beauty (which) is the ultimate cause of everything."^V In Byzantium, a work of art was not the ultimate aim, but rather the medium which enabled viewing. Thus the observer had a more enlightened role than the artist, as viewing would be considered the ultimate discovery, the highest degree of esthetic activity: seeing with spiritual eyes (or those of the soul). The mediatory role of the artist is carried out on several levels. She reminds us of the value and accessibility of knowledge, the relevance of material and spiritual beauty, and most importantly, she invites us to be vigilant and capable of observing everything. Thereby, this exhibition by Ljiljana Bursać bears the name 'Time is accessible' and it is the third one from the Logos Inscription cycle.^{VI}

Пиши и поспешни многогрешнаа рѹко добраа и слат'каа словеса, дон'деже не постигнут'те смрътѹ кон'ць.

Irina Tomić
Art Historian
M.A. Anthropology and Ethnology

I Lj. Stojanović, *Stari srpski zapisi i natpisi*, Book II, SAN, Belgrade 1952, no.4195, 407 (inscription in the manuscript N.B. no.205 – Lj. Stojanović, *Catalog of the National Library*, 83).

II M. Panić-Surep, *Kad su živi zavideli mrtvima*, Prosveta, Niš, 1988, 77.

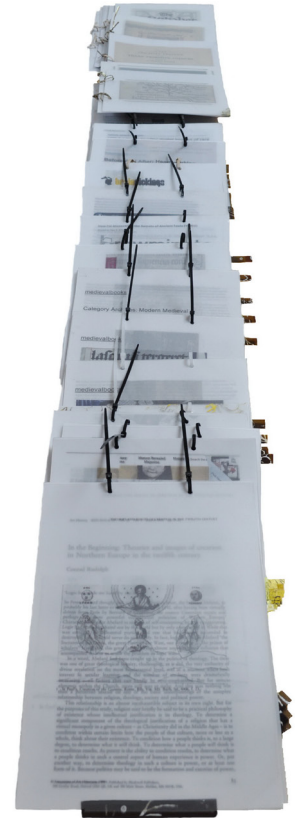
III Lj. Miljković, in: *Ljiljana Bursać, Most svetlosti* (catalog), Belgrade 2001.

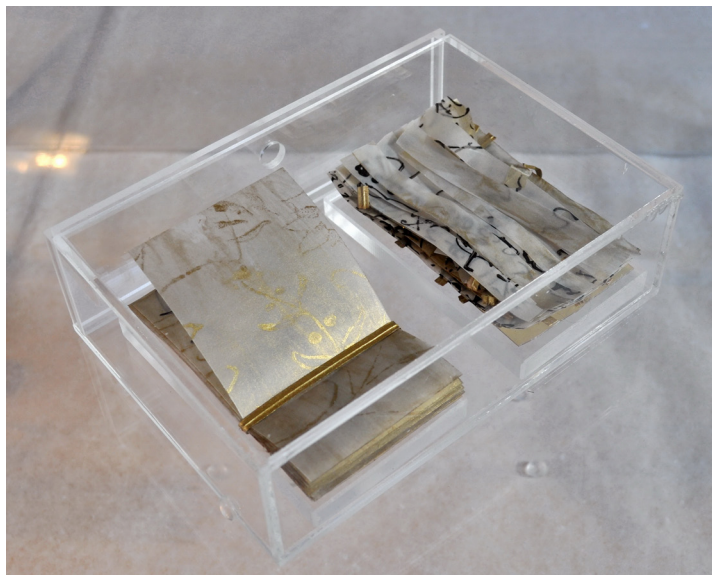
IV A Christogram, as a monogram or a combination of letters, forms an abbreviation of the name of Jesus Christ. By using the first and last letter of every word: ΙΗΣΟΥΣΧΡΙΣΤΟΣ, we get ΙΣΧΣ. In the Middle Ages it was common to replace the classical form "Σ" in the abbreviation of the name of Jesus Christ (ΙC ΧC with diacritical signs) with the crescent form of the letter "C" and thus to get ΙC ΧC.

VS. Radojčić, *Oblik i misao u starom srpskom slikarstvu*, in: *Uzori i dela starih srpskih umetnika*, SKZ, Belgrade, 1975, 255-256.

The first one was presented in Podgorica (2013), the second one in Israel (2015/2016), the third one in Novi Sad (2016), and the fourth one will be presented in Belgrade (2016).

VI The author's inscription in a 14th century manuscript (oktoich) Ac. Bib. no. 355, in: *Stari srpski zapisi i natpisi*, phototype issue Book 6 (collected and redacted by Lj. Stojanović), Belgrade, 1988, 2, 9333.

Љиљана Бурсаћ

Рођена је 27.10.1946 г. у Крагујевцу, Србија. Студирала је на Ликовној академији у Бечу, Аустрија, а усавршавала се и студијски боравила у САД, Немачкој, Француској, А.Р.Сирији и Израелу. Члан је УЛУС-а од 1972 године. Корисник стипендије Фонд Младих 1972-74 и 1975-77 године. Од 1971 године приредила је више од 40 самосталних изложби и учествовала је на преко три стотине групних изложби у земљи и иностранству. Њена дела налазе се у угледним музејско-галеријским установама и приватним збиркама широм некадашње Југославије и у свету. Оснивач је и председник **Арт Форум** -а. 1999 -2000 године извела је **перформанс Мост Светлости** на мосту у Косовској Митровици.

Награде

1976 г.- Мантова, Италија, Premio Nazionale R. Giorgi - Medalia d'Argento,

1976 г.- Мантова, Италија, Placeta San Benedeto Po,

1990 г.- Пиран, Словенија, Ex Tempore,

2012 г.- Београд, Винчанска Повеља,

Признања

2002 г.- Повеља Удружења Књижевника Србије за пројекат-перформанс Мост Светлости

Од 2004 г. – УНЕСКО, Покровитељство за ауторске пројекте, концепцију и реализацију програма Арт Форум-а,

Контакт:

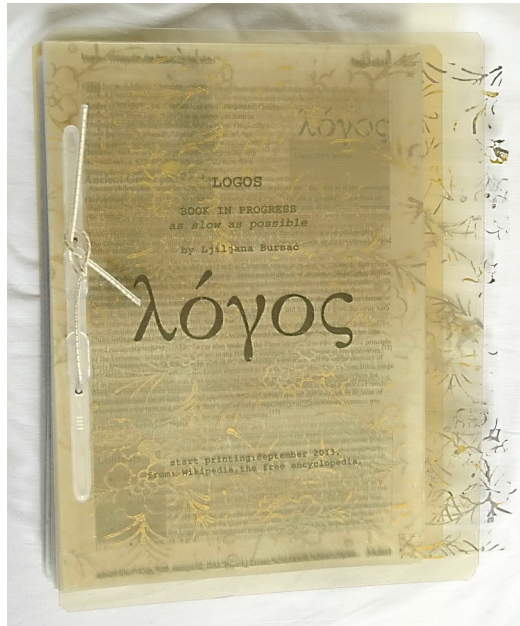
Адреса: Комнен Барјактара 6, 11000 Београд,

Телефон: +381/11 3390954; Мобилни: +381/64 2804511;

Е.пошта: artforumhoca@yahoo.com

Веб страница: www.arte.rs/sr/umetnici/ljiljana_bursac-5338/

КУЛТУРНИ ЦЕНТАР НОВОГ САДА
ЛИКОВНИ САЛОН • октобар/новембар 2016.
Католичка порта 5 • Тел: +381/21/528 972
Мобил: +381/63/1916678 • www.kcnc.org.rs
Главни и одговорни уредник: Бојан Панаотовић
Уредник галерије: Татјана Новаковић
Остојић • Е. пошта: lskcns@gmail.com
Штампа: ArtPrint • Тираж: 50 примерака

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
74.071.1:929 Dedić M. (083.824)
ДЕДИЋ, Марион, 1976—
— Маја Дедић : Културни центар Новог Сада, Ликовни салон, Нови Сад,
15-28. август 2016. — Нови Сад : Културни центар Новог Сада, 2016 (Нови Сад
: Арт принт студио). — [12] стр. : илустр. ; 21 cm
Биографски подаци о уметници. — Стр. [2-3]: Цртежи / Радмила Влатковић. —
Тираж 70.
ISBN 978-86-7931-534-2
а) Дедић, Марион (1976) — Цртежи — Изложбени каталози
COBISS.SR-ID 307473415

LJILJANA BURSAC
LOGOS / VREME JE DOSTUPNO
THE TIME IS AVAILABLE /
saradnik Irina Tomić / tekst, vođenje, fotografije /
gosti saradnici Dejan Bogojević, Marko Milivojević,